Pr. Prof. Univ.
Dr. Ioan Stancu
Biserica Zlătari,
București

Aspectul religios al științei și raționalitatea credinței

Introducere.

Galilei[1], pe când avea 18 ani, se afla de față când unul dintre paraclisierii catedralei din Pisa a pus untdelemn în candelă și a lăsat candela să balanseze. Fenomenul i-a atras atenția. L-a studiat timp de 50 de ani și a desăvârșit minunatul instrument de măsurare a timpului care este pendula.

Altădată, el a aflat că un fabricant de lunete din Olanda i-a dat în dar contelui Mauriciu de Nassau un instrument cu ajutorul căruia obiectele aflate departe se apropie și sunt văzute de ochiul omului ca și cum ar fi în apropiere. A cercetat fenomenul și a inventat telescopul.

Este cert că întâmplări ca acestea au fost prezente și în viața altor oameni, numai că aceștia au trecut pe lângă ele fără să fie impresionați, întâmplarea, aceeași pentru toată lumea, rămânând fără niciun rezultat.

Căpitanul Brown se îndeletnicea cu construirea de poduri. Dorea să construiască un pod peste râul Tweed, în vecinătatea căruia se afla locuința sa. Plimbându-se prin grădină, a văzut o pânză de păianjen ce atârna peste drum. I-a venit ideea că ar putea construi și el un pod susținut de fire sau lanțuri de fier și așa s-a născut podul suspendat.

Sir Isambert Brunnel[2] mărturisește că cele dintâi lecții referitoare la săparea tunelurilor le-a primit de la un vierme. A observat viețuitoarea și a remarcat că avea capul înarmat cu un sfredel cu care găurea lemnul, întâi într-o direcție și apoi în alta, până ce realiza o străbatere completă. Apoi, ungea tunelul cu un fel de lac. Imitând această tehnică, Brunnel a realizat o minune a ingineriei vremii sale, anume tunelul pe sub Tamisa.

1 Fizician și astronon italian (1564–1642). A descoperit legea isocronismului micilor oscilații ale pendulei, legile căderii corpurilor, a enunțat principiul inerției și legea compunerii vitezelor. A construit unul dintre primele microscoape și a realizat, în 1609, luneta cu ajutorul căreia a descoperit petele de pe Soare, relieful de pe Lună, sateliții lui Jupiter și fazele planetei Venus.

2 Sir Marc Isambard Brunnel aparținea unei familii renumite de ingineri englezi de origine franceză. A trăit între anii 1760 – 1849. Cea mai mare realizare inginerească a sa o reprezintă tunelul pe sub Tamisa, a cărui construcție s-a desfășurat între anii 1824-1842.

E oare vorba de o întâmplare? Sau este vorba de ochiul unui observator inteligent care preia și decodifică un mesaj ce vine prin intermediul unei ființe neînsemnate, adresat tuturor, dar pe care nu toți îl iau în seamă? Pentru toți oamenii, un vierme care își sapă un tunel printr-un copac este ceva atât de natural, încât este trecut cu vederea. Oamenii sunt atât de superficiali și de prinși de aspectul material al vieții, încât nu observă natura care poartă în sine toată înțelepciunea umanității și mai mult decât atât.

Apolonius din Perga[3] a descoperit secțiunile conice. Au trecut douăzeci de secole de la descoperirea aceasta până când au fost folosite ca bază a științei astronomiei, în folosul călătorului de pe mare care să poată citi pe cer drumul către portul dorit.

El observă ceva creat, interpretează aspecte ale creației. El se folosește de modele luate din lumea creată, căci nu există nimic din ceea ce descoperă sau creează omul de știință care să nu fi fost creat deja. Omul de știință se deosebește de ceilalți oameni prin atenția pe care o acordă lucrurilor „neînsemnate" la prima vedere, prin disponibilitatea de muncă și prin religiozitatea cu care tratează munca sa.

Atunci când Franklin[4] a descoperit identitatea dintre fulger și electricitate, aproape că a fost luat în derâdere de contemporanii săi, întrebându-l: „La ce bun aceasta?" La care Franklin a răspuns: „La ce poate sluji un copil? Să devină un om mare".

Sau: câți oameni nu au privit Soarele, Luna și stelele? Cu toate acestea, numai Kopernic le-a descifrat mersul. Sau: câți medici nu au văzut că alimentele se alterează? Cu toate acestea, bacteorologia a fost descoperită de un profesor de liceu: Pasteur.

Folosesc aceste exemple pentru a exprima următoarea idee: omul de știință nu este un Creator în sensul adevărat al cuvântului. El observă ceva creat, interpretează aspecte ale creației. El se folosește de modele luate din lumea creată, căci nu există nimic din ceea ce descoperă sau creează omul de știință care să nu fi fost creat deja. Omul de știință se deosebește de ceilalți oameni prin atenția pe care o acordă lucrurilor „neînsemnate" la prima vedere, prin disponibilitatea de muncă și prin religiozitatea cu care tratează munca sa. Nereligioasă este indiferența. „Dragostea de știință e un cult tăcut: este recunoașterea valorii lucrurilor pe care le studiezi și, implicit, a cauzelor lor. Nu este numai un omagiu adus de cuvinte, ci un omagiu adus prin fapte. Nu este un respect exprimat numai prin vorbe, ci un respect probat prin sacrificiul personal al timpului propriu, al gândirii și al muncii"[5].

3 Astronom și matematician grec (cca. 262-180 î.Hr.)

4 Benjamin Franklin, om de stat, fizician și publicist american (1706-1790). Inventatorul paratrăsnetului. Când a făcut cercetările asupra fulgerului, s-a folosit de un zmeu făcut dintr-o batistă de mătase întinsă pe două bețe puse în cruce.

5 H. Spencer, *De l'education intellectuelle, morale et physique*, cap. I.

Munca și cinstea sunt cele două atribute principale ale omului de știință. Cu cât este mai mare, cu atât este mai modest un autentic om de știință, căci oamenii de știință „se îndreaptă smeriți către Cel Atotputernic, Care i-a milostivit cu minte multă. Pe măsură ce ajungeau tot mai învățați, oamenii de știință înțelegeau tot mai mult puterea nevăzută a Celui nevăzut”[6].

În același timp, omul de știință recunoaște și respectă legile imprimate în natură, căci studiul fenomenelor îl face să constate că acestea au loc în cadrul unor legi stabile bine definite, legea fundamentală fiind a legăturii profunde și statornice dintre cauză și efect.

De asemenea, omul de știință, în pasiunea cu care se dedică cercetării tainelor existenței, ajunge cel dintâi la hotarul cunoașterii, realizează limita gândirii sale. Este în aceasta trăirea slăbiciunii inteligenței omenești în fața a ceea ce depășește inteligența. Știința se poate simți umilită atunci când se află în fața zidului impenetrabil care adăpostește Absolutul necunoscut. Dar, omul de știință recunoaște sau ar trebui să recunoască cel dintâi perfecțiunea Creatorului lumii de dincolo de zid.

Ar fi bine să amintim și cazul lui Roger Bacon, părintele pozitivismului, cel care, căutând piatra filosofală și elixirul vieții, a descoperit praful de pușcă. Bacon a recunoscut că „știința superficială duce la neîncredere, pe când știința profund cultivată duce la credință”[7]. Așa se face că toți medicii sau savanții din domeniul științelor naturii pot fi trecuți pe o listă a celor credincioși. Anatomistul italian Gianbattista Morgagni mărturisea că: „pe măsură ce am studiat mai bine anatomia, fiziologia, patologia și anatomia patologică, am cunoscut pe Dumnezeu”.

Newton a simțit nevoia să studieze teologia și a făcut lucrul acesta după vârsta de 63 de ani, după care a scris despre Sfinții Apostoli. Blaise Pascal, matematician, fizician, filosof și scriitor, a vorbit despre infinit în următorii termeni: „noi știm că există un infinit, dar nu cunoaștem natura acestuia, așa după cum știm că numerele nu sunt finite, că există un infinit în număr, dar nu știm cum este. Tot așa putem cunoaște că există un Dumnezeu, fără să știm ce este El. Noi cunoaștem doar existența și natura finitului, căci suntem finiți și nu mari ca El. Cunoaștem existența infinitului, dar nu știm natura lui, pentru că el are ca și noi întindere, dar el nu este mărginit ca noi. Însă existența și natura lui Dumnezeu nu o cunoaștem, pentru că El nu are nici întindere, nici margini. Prin credință Îi cunoaștem existența. Ori am arătat că putem cunoaște foarte bine existența unui lucru, fără să-i cunoaștem natura”[8].

Și filosofii, până la Thoma d’Aquino[9], considerau că Dumnezeu, fiind infinit, este incognoscibil. Mai mult, inteligența creată nu cunoaște decât ceea ce există, deci Dumnezeu, Care depășește tot ceea ce există, depășește capacitatea oricărei inteligențe. Dar, Thoma d’Aquino este convins că o inteligență creată poate cunoaște pe Dumnezeu, deoarece, dacă nu ar fi așa, inteligența nu are decât două variante: „ori nu se va bucura niciodată de fericire, ori obiectul fericirii sale va fi cu totul altceva decât Dumnezeirea”[10]. Cunoscut fiind

6 G.G. Longinescu, *Știință și Credință*;

7 Roger Bacon, filosof și savant englez (1220–1292). A fost considerat unul dintre cei mai mari savanți ai Evului Mediu. Este cel dintâi care a semnalat eroarea calendarului iulian; de asemenea, a semnalat punctele vulnerabile ale sistemului lui Ptolemeu și a vorbit primul despre știința experimentală.

8 Apud Florica T. Câmpan, *Dumnezeu și Matematica*, Iași, 1994.

9 Thoma d’ Aquino (1225–1274), italian de origine, călugăr dominican; gândirea sa teologică este cuprinsă în lucrarea *Somme Theologique* (1266–1273). Ideea centrală este aceea a unei armonii între credință și rațiune .

10 Toma d’Aquino, *Summa Theologiae. Despre Dumnezeu*, trad. Gh. Sterpu și P. Găleșanu, Studiu introductiv Gh. Vlăduțescu, Edit. Științifică, București, 2000, p.153.

faptul că o ființă este cognoscibilă în măsura în care este în acțiune, adică săvârșește o lucrare, Thoma ajunge la afirmația că „Dumnezeu, Care reprezintă o acțiune pură, fără imixtiunea vreunei alte puteri, este, deci, în mod absolut cognoscibil”[11].

Pe cale senzitivă, esența lui Dumnezeu nu poate fi cunoscută deoarece, spune Thoma d'Aquino, „prin imagini aparținând unui ordin inferior, nu pot fi cunoscute câtuși de puțin forțe care fac parte dintr-o rânduială superioară”[12]. Acest lucru nu poate fi obținut decât prin intermediul luminii divine a slavei, „care fortifică inteligența și-i permite să intuiască Dumnezeirea despre Care vorbește psalmistul: „Întru lumina Ta vom vedea lumina” (*Psalmul* XXXV, 10), căci „inteligența creată poate vedea esența lui Dumnezeu numai în măsura în care Dumnezeu, în scopul de a fi cunoscut, Își coboară Harul asupra unei inteligențe create”[13]. Unele dintre ființele create pot vedea esența lui Dumnezeu în mod desăvârșit, altele mai puțin. În gândirea tomistă, cunoașterea diferențiată se petrece „nu datorită similitudinii lui Dumnezeu imprimate mai puternic într-unul decât în altul, deoarece această viziune nu se va face printr-o reprezentare”, ci „datorită faptului că inteligența unuia va avea o capacitate sau o facultate mai mare de a-L vedea pe Dumnezeu decât a altuia”[14]. Iar capacitatea aceasta nu aparține inteligenței create, ci luminii slavei „care a statornicit inteligența într-o ipostază deiformă”[15].

Totuși, inteligența creată ce ajunge la vederea esenței lui Dumnezeu nu vede în ea toată realitatea, nu vede „tot ce face Dumnezeu, sau ce poate face. Nicio inteligență creată nu poate cuprinde în totalitate pe Dumnezeu, căci aceasta înseamnă a-i cuprinde cu mintea însăși puterea Lui. Dar din cele pe care le face Dumnezeu sau poate să le facă, o inteligență cunoaște cu atât mai multe, cu cât Îl vede mai bine pe Dumnezeu”[16].

Savanți români despre relația știință – religie

Dr. Victor Gomoiu[17] (medic chirurg)

Dr. Gomoiu considera că cea mai mare greșeală care se face într-o discuție pe tema relației dintre știință și teologie, de către teologi, filosofi medici (oameni de știință, deci), este aceea că se confundă „naturalul” cu

11 *Ibidem*, p. 152.

12 *Ibidem*, p.155.

13 *Ibidem*, p.156 și 160.

14 *Ibidem*, p.165.

15 *Ibidem*, p.166.

16 *Ibidem*, p. 170.

17 Dr. Victor Gomoiu (1882–1937) chirurg de renume. A scris peste 300 de studii din domeniul chirurgiei, obstetricei și istoriei medicinii. A fost ales membru de onoare al Academiei Medicale din Paris (1936) și a altor 17 Academii Medicale din toată lumea.

„omenescul" și se consideră „supraomenescul" ca fiind același lucru cu „supranaturalul". Cu alte cuvinte, greșeala constă în faptul că nu se acordă atenția cuvenită naturalului, dar se vorbește despre supranatural, proclamându-l sau contestându-l, fără a se putea „dovedi" ceva. A-L trimite pe Dumnezeu Creatorul în lumea supranaturalului este o greșeală profundă, care a fost speculată, de-a lungul timpului, de filosofi mai ales, dar și de quasi-știință. Teologii au căzut atunci în propria plasă. S-a ajuns la separarea cerului de pământ, la interesul pentru dezvoltarea pe orizontală în defavoarea creșterii pe verticală.

A-L trimite pe Dumnezeu Creatorul în lumea supranaturalului este o greșeală profundă, care a fost speculată, de-a lungul timpului, de filosofi mai ales, dar și de quasi-știință.

Greșeala vine, spune Dr. Victor Gomoiu, din faptul că omul este situat în afară de natură, ori omul face parte din natură. Omul este o parte mică de natură și este supus acelorași legi (nevoia de hrană, de somn) și acelorași influențe (cosmice sau meteorologice și telurice). Este o greșeală la fel de mare a se atribui lui Dumnezeu numai supranaturalul, când, în realitate, întreaga natură este opera Lui și se mișcă după legile Lui. Dumnezeu nu este doar „Tatăl nostru Care este în Ceruri", ci trebuie să-L recunoaștem în toate lucrările mâinilor Sale. „L-am văzut ca ziditor al lumii și diriguitor al aștrilor, Îl descoperim în razele înviorătoare ale primăverii și în toată viața ce renaște odată cu dânsa, ca și în toate manifestările supraomenești, fie ele cerești sau pământești, cărora le zicem „fenomene naturale". El fiind „Creatorul tuturor văzutelor și nevăzutelor", numai El rânduiește aceste fenomene, față de care omul nu poate nimic. Numai El este „Atoatețiitorul" și „Atoatefăcătorul". Cunoaște rostul omului și al atâtor vietăți de pe pământ, deoarece nimeni altul nu știe de ce trăiesc și de ce pier. Numai Dumnezeu știe ce este dincolo de noi, numai Dumnezeu știe când și de unde a venit acest Univers și când sau cum se va isprăvi, dacă se va isprăvi vreodată"[18].

Concluzia la care ajungea savantul medic român era următoarea: „oricât am fi de învățați, rămânem numai oameni și nu trebuie să confundăm „omenescul" nostru, cu „naturalul" lui Dumnezeu. Omenesc este numai ce facem noi, fără ajutorul naturii, dar ceea ce realizăm noi în felul acesta este așa de puțin și de imperfect sau nimic! În schimb, tot ce face natura, adică opera Dumnezeirii, cu sau fără concursul sau voia noastră și în mod curent sau excepțional, este „supraomenesc" și acestui „supraomenesc", repet, să îi zic eu „natural", iar nu „supranatural"[19].

Omul de știință este cel dintâi care nu poate să conteste existența lui Dumnezeu, Creatorul tuturor lucrurilor și al ființelor. Și aceasta pentru că

18 Dr. Victor Gomoiu, *Biserica și Medicina*, Institutul de Istoria Madicinii, București, 1940, pp. 151-152.

19 *Ibidem*, p. 153.

omul de știință cercetează opera lui Dumnezeu încercând să o înțeleagă și să-i descopere calitățile, spre a le pune tot mai mult în folosul umanității, adică pentru a ajuta la desăvârșirea operei Creatorului. Dar, așa cum am precizat mai înainte, omul de știință nu este Creatorul lucrurilor. De exemplu, el cercetează și descoperă efectele electricității. Dar ce știe el despre electricitate în afară de faptul că este o forță? Dar cine a risipit-o gratis în natură? Dar ce înseamnă aceasta? Cui se datorează ea? Mecanismului care pune motorul în mișcare? Motorului? Sau aceluia care l-a creat?

Omul nu este stăpânul naturii, ci un beneficiar și un părtaș al ei. Relativa stăpânire a naturii nu se datorează superiorității lui, ci Harului revărsat asupra oamenilor...

Omului îi este mai ușor să gândească în mod complicat, decât simplu, spunea Părintele Dumitru Stăniloae, simplu însemnând esențial. De exemplu: omul de știință poate să spună foarte multe despre o ciupercă sau cireașă și poate să obțină foarte multe variante din acestea. Dar oare cine poate să creeze o cireașă sau o ciupercă? Omul poate să scoată pui în clocitori foarte moderne, sofisticate. Dar poate el să facă oul care să producă pui? Sau: omul ară pământul, seamănă, prășește, dar bobul pus în pământ, chiar dacă tratat în laborator, îmbunătățit, este împrumutat de la natură.

Toate aceste fenomene naturale sunt opera Creatorului, a lui Dumnezeu. Autenticul om de știință știe perfect lucrul acesta. De aceea se apleacă cu o adevărată religiozitate asupra studiului său, sacrificând timpul și energia personală, dedicându-se cu totul cercetării lucrării dumnezeiești din natură și lume. Dacă descoperă ceva este fericit și se închină în fața minunii descoperirii sale. Dacă nu ajunge la vreo descoperire sau decodificare a mesajelor imprimate în natură este convins că vor veni alte generații după el care vor reuși lucrul acesta. Cât îi este îngăduit omului să descopere? Nimeni nu poate ști lucrul acesta.

Toate fenomenele naturii descoperite de știință, toate legile naturale descifrate de știință, toate existau de când lumea. Știința a lămurit multe dintre „tainele" naturii, dar sunt și mai multe de lămurit. Ori, tot ce se petrece dincolo de puterea sau priceperea omului de a cunoaște există și nu trebuie tăgăduit lucrul acesta. Cât la sută din tainele naturii au fost scoase la vedere de oamenii de știință? Care este procentul celor ce sunt taine pentru oamenii de știință? Cine deține cheia tuturor acestor „enigme"? Cine este dincolo de cunoașterea științifică? Savantul știe Cine este și-I recunoaște Acestuia întâietatea Creatorului.

Ideea călăuzitoare a gândirii savantului român este următoarea: omul nu este stăpânul naturii, ci un beneficiar și un părtaș al ei. Relativa stăpânire a naturii nu se datorează superiorității lui, ci Harului revărsat asupra

oamenilor, pentru unii mai mult, pentru alții mai puțin, de Creator. Omul de știință, tot om la urma urmei, a greșit atunci când a crezut că el stăpânește natura și L-a situat pe Dumnezeu în supranatural, L-a căutat acolo și nu L-a văzut. Pretenția aceasta a omului cere însă un mare corectiv: faptul de a stăpâni ceva nu înseamnă că ești creatorul și nici proprietarul acelui ceva. Omul de știință a modelat unele elemente ale naturii, a învățat să le folosească, dar nu le stăpânește pentru că nu el este creatorul acestora. Ar fi ca și cum am pretinde că suntem ceasornicari numai pentru faptul că ne folosim de ceas.

Prof. Dr. Nicolae Paulescu[20] (medic fiziolog și chimist)

Cred că nimeni nu ar putea mai bine să „explice științific" existența Creatorului vieții decât un fiziolog, fiziologia fiind definită ca „știința care tratează funcțiile organice prin care se manifestă viața și care asigură menținerea vieții individuale"[21].

Format la Paris, la școala de medicină a Prof. Lancereaux, Dr. Paulescu avea să facă următoarea destăinuire: „trebuie să mărturisesc, deși-mi crapă obrazul de rușine, că la 18 ani, când am ieșit din liceu, am fost și eu ateu și materialist, căci auzisem pe un profesor de filosofie spunând de pe catedră că Dumnezeu nu există, că sufletul e un moft și că Natura e mama tuturor ființelor și lucrurilor din Univers"[22]. Prof. Dr. Trifu, biograful său, face afirmația că Dr. Paulescu L-a descoperit pe Dumnezeu la microscop. Afirmație șocantă. Ce a văzut ateul studios în microscopul său de s-a produs în el o asemenea schimbare radicală?

„Dintr-o singură celulă, în urma unor fenomene de o frumusețe rară, care, ele singure constituie o știință întreagă, embriologia, la un moment dat, se formează două celule: fiecare dintre acestea se divide în alte două și așa mai departe, până se formează mii și milioane de celule, care se aranjează toate cu o regularitate și cu o preciziune admirabile..."

Studiind modul cum iau naștere și se dezvoltă viețuitoarele, Dr. Paulescu ajunge la recunoașterea existenței lui Dumnezeu, a Creatorului desăvârșit. Iată ce spune el în sensul acesta: „chiar de la început, rămânem înmărmuriți în fața frumuseții fenomenelor de creațiune. Ce lucru mai impresionant și mai măreț, ce minune mai mare, decât să asiști la microscop, și să vezi din prima zi, cum se formează, cum se dezvoltă și cum crește o ființă viețuitoare, un pui dintr-un om! Dintr-o singură celulă, în urma unor fenomene de o frumusețe rară, care, ele singure constituie o

20 Câteva dintre scrierile sale: *Generațiunea spontanee și darwinismul*; *Finalite, materialisme, âme et Dieu*; *Instincte sociale, patimi și conflicte*; *Traite de physiologie medicale* (primele trei volume au fost scrise împreună cu Prof. Dr Lancereaux, ultimele singur).

21 *Larousse selection*, t.I.

22 Nicolae Paulescu, *Spitalul, Coranul... Supliment*, p. 5.

știință întreagă, embriologia, la un moment dat, se formează două celule: fiecare dintre acestea se divide în alte două și așa mai departe, până se formează mii și milioane de celule, care se aranjează toate cu o regularitate și cu o preciziune admirabile, după un plan care e același pentru fiecare specie de animale, de când există ele"[23].

Urmează întrebarea pe care și-o pune autenticul savant cu uimire și umilință: cine conduce dezvoltarea și evoluția acestor organisme în mod atât de minunat, de vreme ce nici mama, nici copilul nu-și dau seama de ceea ce se petrece cu ei și în ei? Cine face ca ovulul invizibil să se înmulțească și miliardele de celule să se aranjeze întotdeauna în aceeași ordine, constituind cea mai minunată construcție pe care niciun arhitect din lume nu e capabil să o facă? Care este cauza acestor efecte?

Dintre oamenii de știință, puțini mai sunt cei care să susțină apariția omului dintr-o generație spontanee, urmare a hazardului. Este admis că tot ce are viață în lume reprezintă efectul unei cauze inteligente, unui agent care a vrut să facă ceva într-un anume scop și a dispus de toate mijloacele pentru realizarea voii sale. Acest agent care execută și organizația atât de minunată și evoluția fiecărei ființe viețuitoare, care patronează actele vitale, adică ceea ce noi numim „viață", acest agent, care la un moment dat dispare din corp și atunci corpul se transformă sau rămâne o simplă materie brută, care se descompune în mineralele din care a fost făcut și care atunci sunt supuse distrugerii, acest agent care nu a primit niciun nume din partea oamenilor de știință, a fost recunoscut de omenire prin intuiție și a fost numit *suflet*. Sufletul este ceva imaterial care nu cade sub simțuri. Oamenii de știință au descoperit existența anti-materiei, care are exact anti-calitățile materiei și atunci au recunoscut existența sufletului și, implicit, a Creatorului acestuia.

Între știință și credință există un raport de armonie, pentru că ambele conduc la aceleași adevăruri eterne. Urmărind același scop, amândouă trebuie să se coordoneze și să se ajute reciproc.

Dr. Nicolae Paulescu dorea să-i facă să înțeleagă pe tinerii lui studenți și pe oamenii care negau existența lui Dumnezeu că există forme de energie care nu pot fi constatate în mod direct de noi prin simțuri. Dar aceasta nu înseamnă că aceste forme de energie nu există. Nu înseamnă că sufletul nu există numai pentru faptul că noi nu-l putem costata prin simțurile noastre. Existența sufletului se constată prin manifestările lui, prin efectele produse de el. Și, mai departe, existența sufletului atestă existența lui Dumnezeu.

Între știință și credință, spune Dr. Nicolae Paulescu, există un raport de armonie, pentru că ambele conduc la aceleași adevăruri eterne. Urmărind același scop, amândouă trebuie să se coordoneze și să se ajute reciproc.

Instinctele sunt de origine divină, susținea Dr. Paulescu. Viciile nu sunt altceva decât „instincte pervertite". Instinctele de nutriție, de apărare, sunt acte de frumusețe ce ating sublimul, căci se realizează fără o învățătură prealabilă, în mod nerațional și totuși cu o precizie admirabilă, în vederea unui scop pe care ființa viețuitoare nu-l cunoaște, nu-l raționează, scopul nefiind conceput de ființa viețuitoare, ci de Creatorul ei. Aceste instincte pot fi pervertite și atunci devin vicii, iar acestea distrug ființa[24]. Instinctele sociale, de fa-

23 Nicolae Paulescu, *Fiziologia filosofică*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1944, p. 133.

24 Dr. Nicolae Paulescu, *Instincte, patimi...*, Ed. Anastasia, București, 1995.

milie și de etnie, sunt tot divine, ca și cele individuale despre care am amintit mai înainte.

Dr. Paulescu a definit știința ca fiind „cunoașterea prin cauze”[25], în vreme ce pozitivismul „are pretenția să oprească pe om de a se ridica deasupra investigației simțurilor, vrând să oprească știința la operația ei preliminară, la observație”[26].

Analizând erorile materialismului, savantul român ajunge la următoarea concluzie, pe care o afirmă cu fermitate și probitate profesională: „în rezumat, doctrina materialistă păcătuiește grav în contra celor mai elementare reguli ale logicii. Ea este incapabilă să explice faptele vitale morfologice și fiziologice. Astfel, ea nu poate da seama nici de formarea, după un plan prestabilit, chiar de la începutul vieții, a unor organe care nu vor funcționa decât mai târziu; nici de evoluția care se efectuează în vederea reproducției; nici de înlănțuirea sau coordonarea fenomenelor vitale în vederea unei serii de scopuri, al căror termen ultim este subzistența individului și perpetuarea speciei. Bazați pe aceste motive, în numele logicii științifice, respingem afară din știință, doctrina materialistă[27]. El atrăgea atenția studenților săi la Medicină asupra faptului că eroarea materialistă este o doctrină răufăcătoare, în principal, pentru că, „negând cauzele finale și chiar cauzele eficiente, și afirmând a priori identitatea dintre corpurile brute și ființele viețuitoare, această doctrină scade orizontul cercetării științifice; ea astupă ochii cercetătorilor și îi îndeamnă la trândăvie”[28].

Savantul Dr. Nicolae Paulescu se întreba dacă omului de știință îi va fi dat să cunoască vreodată întregul Adevăr ascuns în elementele naturii. Răspunsul avansat de el era: nu. Se explica: simțurile și instrumentele performante pot cunoaște unele mutații de materie și de energie; însă, prin chiar constituția lor, ele sunt incapabile să ne aducă cea mai neînsemnată înțelegere în ce privește esența acestor elemente ale naturii”. Elementele de bază ale științei omenești sunt observația și raționamentul. „Dacă observația constituie, ca să zicem așa, corpul științei, raționamentul îi reprezintă sufletul”[29].

Vorbind despre metoda experimentală, Paulescu spune că aceasta „nu face decât să pună în lucru, în vederea căutării adevărului, acțiunea a două facultăți ale minții: facultatea de a observa și pe aceea de a raționa. Însă aceste facultăți sunt înnăscute. Ele pot fi cultivate, disciplinate,

25 La rândul său, filosoful Nae Ionescu dădea următoarea definiție acestei cunoașteri prin cauze: „cunoașterea prin cauze este o prelungire a personalității noastre metafizice în univers”, *Teoria cunoștinței*, Edit. Anastasia, București, 1996, p. 196.

26 Idem, *Fiziologia filosofică*, p. 97.

27 *Ibidem*.

28 *Ibidem*, p. 102.

29 *Ibidem*, p. 168.

prin metoda experimentală. Ele nu pot fi dobândite de acela care nu le are din naștere”[30]. Cu alte cuvinte, lucrarea lui Dumnezeu se continuă în fiecare om care se naște. Nichifor Crainic avea să spună în cursul inaugural de Ascetică și Mistică, pe care l-a ținut la Facultatea de Teologie din București: „Suflul Duhului Creator nu știm de unde vine și unde pleacă, dar constatăm covârșitoarea lui înrâurire atât în splendorile supraomenești întrupate în viața misticilor, cât și în splendorile capodoperelor artistice cu care geniile au înzestrat cultura omenirii. Actul divin al creației din care a ieșit minunea cosmică în care trăim și a cărei armonie caută să o tulbure spiritul diabolic nu e un capitol încheiat în seara zilei a șasea. Dumnezeu creează necontenit prin marii Săi privilegiați, care sunt elita omenirii și mărturiile în carne și oase ale prezenței Sale divine în lume”[31].

Prof. Dr. Ilie Bădescu[32] (sociolog)

Ca să înțelegem adevărul celor spuse de Dr. Paulescu referitor la divinitatea instinctelor colective, facem apel la scrierile Prof. Ilie Bădescu, sociolog, profesor la Facultatea de Sociologie din București, care evidențiază exact lucrul acesta: „Popoarele sunt exteriorizarea unui raport de mărime constantă între energii cosmice de natură emoțională. Faptul că acestea sunt raporturi constante, transistorice, între energii cosmice, este semn că au fost sădite de Dumnezeu în lume sub forma unor comunități speciale, comunități etno-spirituale. Popoarele sunt, deci, garantul unei legi cosmice în istorie, suportul și cadrul care fac posibilă unitatea dintre cosmos și istorie. Popoarele încorporează un imperativ cosmic de esență transcedentală, întrucât, prin intermediul lor, este introdusă ordinea și starea proporțiilor în lume și în istorie, deci, în existență. De aceea, socotim popoarele existențe transistorice și istorice totodată, pârghii ale transcendenței în lume. Prin ele, istoria este cosmicizată și readusă mereu în orizontul binelui și pe muchia ontologică a logosului dumnezeiesc. Fără popoare, binele, ca funcție transcedentală în existența omenirii, ar fi blocat”[33]. Profesorul Ilie

Bunele obiceiuri țin de ființa popoarelor, proastele obiceiuri de rătăcirile vieții și de tragica, absurda decadență a „elitelor” în istorie.

30 *Ibidem*.

31 Prof. Nichifor Crainic, „Istoria literaturii bisericești și religioase moderne”, prelegere inaugurală, în *Studii Teologice*, IV (1933), București, p. 15.

32 Ilie Bădescu este profesor la Facultatea de Sociologie a Universității București. Amintim câteva titluri din scrierile sale: *Sociologia și geopolitica frontierei* (coordonator și colaborator), 1995; *Teorii sociologice contemporane*, 1997; *Teoria lanțelor colective*, 1997; *Idei politice și sisteme sociologice românești*, 1998; *Mari sisteme sociologice europene*, 1999; *Enciclopedia etno-politică a românilor în secolul XX*. Vol. I: Basarabia, CD Rom. 1998; *Noologia – cunoașterea ordinii spirituale a lumii. Sistem de sociologie noologică*, 2002; *Geopolitica integrării europene*, 2002; *Sociologia noologică*, 2005.

33 Ilie Bădescu, *Teoria latențelor colective. Contribuții la studiul popoarelor*, Edit ISOGEP-EUXIN, București, 1997, p. 194.

Bădescu propune, prin lansarea unei teorii a latențelor colective, să reînvie „Știința popoarelor", care este total diferită de „psihologia popoarelor". Latențele sufletești sunt definite ca fiind „energii depozitate în natura umană"[34]. Energiile acestea se află la baza schimbării omului dintr-o *ființă sărmană* în făptură a lui Dumnezeu.

Latențele sufletești colective capătă o plenară actualizare în cadrul sărbătorilor, spune sociologul român. „Sărbătoarea este darul oferit omului de Providență, spre a păstra și deci a cunoaște mereu ceva din măreția sufletească primordială, paradisiacă, sădită în marea Rânduială și, totodată, în ființa omului de Însuși Dumnezeu. Și nu oricum, ci ca suflet comun, ca liniște categorială supremă și ca etnicitate. Dacă sărbătoarea nu ar fi existat, omul ar fi trăit într-o întristată neștiință de sinele său mai adânc în care se păstrează memoria paradisiacă, ar fi căzut într-o obscură necunoaștere a sufletului comun, a ființei sale etnice"[35]. Pentru că sărbătoarea este nu doar o înălțare a nivelului ontolog al existenței, ci și prilej gnoseologic excepțional, autorul lucrării din care citățm spune că, „dacă se vrea cunoașterea ființei etnice a popoarelor ca realități noologice și sufletești, nu are sens să cauți alt cadru de cercetare decât sărbătorile poporului, respectiv actele și faptele lui de credință. Dacă vrei să blochezi ori chiar să lichidezi știința popoarelor, cunoașterea acestora, vei dărâma „îngrădirile" sau cadrele lor noologice, le vei face să-și uite sărbătorile, miturile, credințele, legendele, obiceiurile, sfinții și eroii, ori să le cunoască deformat pe toate acestea. Căci, unde se vor vădi în toată transparența și plenitudinea lor moravurile unui popor decât în cuprinsul sărbătorilor sale? Moravurile sale, nu acele vicieri și alunecări în care l-au împins răutățile vieții, bunele obiceiuri țin de ființa popoarelor, proastele obiceiuri de rătăcirile vieții și de tragica, absurda decadență a „elitelor" în istorie. Elitele înstrăinate sau nevrednice, care consumă mult și nu produc nimic în compensație, provoacă declin și degradare în viața popoarelor însele"[36].

Medicul fiziolog Dr. C. Mihăilescu, urmașul Dr. Paulescu la Catedra de Fiziologie a Facultății de Medicină din București, spunea și el cu mulți ani înainte: „rezultă, deci, că orice se opune la îndeplinirea acestor instincte de familie și de nație sau caută să le pervertească și să le devieze de la adevăratul lor scop, săvârșește un act de răzbunare a ordinii din natură, de împotrivire în contra legilor firii, de răzvrătire în contra lui Dumnezeu"[37].

Iar Dr. Alexis Carrel[38] făcea precizarea: „trebuie să știm că omul nu poate să se comporte după bunul plac al fanteziei sale, fără a risca eșecul. Pentru o reușită în viață, el trebuie să se conformeze regulilor neschimbătoare care depind de însăși structura vieții. Ne asumăm un mare risc atunci când lăsăm să moară în noi o activitate fundamentală, fie ea de ordin fiziologic, fie intelectual sau spiritual. De exemplu, dezvoltarea nearmonioasă a corpului și a activităților curente ale unor intelectuali este tot atât de dăunătoare ca și degenerarea inteligenței și a simțului moral la unii atleți"[39].

Este foarte important să cunoaștem natura, să-i respectăm legile și ordinea. Ordinea

34 *Ibidem*, Introducere.

35 *Ibidem*, p. 76.

36 *Ibidem*, p. 77.

37 Dr. C. Mihăilescu, *Tinerimea română și problema educației tineretului*, București, 1938.

38 Alexis Carrel (1873–1944), chirurg și fiziolog francez. Este autorul unor importante descoperiri referitoare la cultura țesuturilor și supraviețuirea lor în afara trupului. Lucrarea sa cea mai cunoscută este *L'Homme, cet inconnu*, care a primit Premiul Nobel în anul 1912.

39 Dr. Alexis Carrel, „La Priere", în *Journal de Geneve*, 1941, trad.românească, 1993. p. 26.

este un atribut al divinității, iar stricarea ordinii naturale prin intervenția omului poate face ca natura să devieze și să se întoarcă împotriva omului. Din neascultarea de Dumnezeu și încălcarea poruncii divine au căzut protopărinții noștri Adam și Eva și au pierdut viața paradisiacă, dându-li-se în schimb viața pământească. O altă neascultare a urmașilor acestora de pe pământ este nerespectarea legilor care guvernează natura, a ordinii puse la punct de puterea divină creatoare. Ce pierde omul din această neascultare? Pierde pământul. Unde cade de data aceasta? Sub pământ, în lumea întunericului, a necunoașterii, a haosului. Și nu se știe dacă de data aceasta, Dumnezeu, Tatăl Creator, va mai avea bunăvoința să-i trimită un Salvator. Dr. Alexis Carrel atrăgea atenția asupra calității slabe a indivizilor societății sale datorate slăbirii activităților fundamentale spirituale, morale, etice ale acestora[40]. El preciza: „de fapt, domeniul spiritual se arată a fi la fel de necesar reușitei vieții ca și cel intelectual și cel material”[41].

Este foarte important să cunoaștem natura, să-i respectăm legile și ordinea. Ordinea este un atribut al divinității, iar stricarea ordinii naturale prin intervenția omului poate face ca natura să devieze și să se întoarcă împotriva omului.

Religie și știință. De la Părinții Bisericii la zilele noastre.

Problema raportului dintre credință și știință (vezi cultură) a fost pusă de Sfântul Apostol Pavel: „Căci scris este: «Pierde-voi înțelepciunea înțelepților și știința celor învățați voi nimici-o!»”. Unde este înțeleptul? Unde e cercetătorul acestui veac? Au n-a dovedit Dumnezeu nebună înțelepciunea lumii acesteia?“ (*I Cor.* I, 19-20). Părinții Bisericii primelor veacuri au avut mereu în vedere discutarea acestei teme. Formați la școli laice, cunoscători ai culturii eline, ei au avut fie o atitudine rigoristă, considerând cultura elină ca fiind primejdioasă pentru mântuire (a se vedea Tațian, Tertullian, Arnobiu), fie o atitudine moderată sau chiar entuziastă (Iustin Martirul și Filosoful, Clement Alexandrinul, Origen). Aceștia considerau că filosofia greacă, mai ales, i-a pregătit pe oameni să primească învățătura Domnului Iisus Hristos, i-a învățat să recunoască adevărurile nevăzute, să descopere rațiunea interioară a lucrurilor și să recunoască că există adevăruri ce se situează dincolo de cunoașterea senzorială. „Plinirea vremii“, momentul socotit de Dumnezeu-Tatăl oportun pentru trimiterea Fiului Său în lume este legat de pregătirea umanității pentru receptarea mesajului divin[42].

40 Alexis Carrel, „La Priere”, în *Journal de Geneve*, 1941, trad.românească, 1993.

41 *Ibidem*.

42 A se vedea studiul Pr. Prof. Ioan G. Coman, „Sfinții Trei Ierarhi și cultura vremii lor”, în *Studii Teologice*, XIII (1961), nr. 1-2.

De la început, creștinismul s-a aflat în situația de a pune față în față sistemul său de credință și morală cu sistemele filosofiei antice, care își câștigaseră de multă vreme dreptul de a conduce gândirea oamenilor. Pentru aceasta, primii gânditori creștini au găsit de cuviință să înființeze școlile catehetice, în special în centrele dominate de cultura elenistică. Așa se explică apariția marilor școli catehetice din Alexandria, Antiohia, Cappadocia. Era o necesitate stringentă pentru a putea lupta, pe de o parte, împotriva disprețului grecilor care considerau creștinismul o religie a oamenilor simpli, pe de altă parte, pentru păstrarea și răspândirea adevăratei învățături de credință, dat fiind faptul că era vremea proliferării rapide a sectelor.

Astfel, la Roma găsim școala lui Iustin, pe care îl audiază Tațian, cel care avea să urmeze la conducerea școlii; la Lyon aflăm școala lui Irineu, avându-i ca școlari pe Caius și Hippolit; urmează școlile din Cezareea, Ierusalim, Palestina, Edessa, Antiohia, Constantinopol.

Cei mai mulți dintre Părinții Bisericii erau oameni eruditi, formați la cele mai bune școli laice ale vremii lor, unde se studia nu doar filosofia, ci și matematicile, geometria, astronomia, istoria, medicina teoretică și practică.

Cei mai mulți dintre Părinții Bisericii erau oameni eruditi, formați la cele mai bune școli laice ale vremii lor, unde se studia nu doar filosofia, ci și matematicile, geometria, astronomia, istoria, medicina teoretică și practică. De exemplu, Sfinții Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur și Grigorie de Nazianz au avut ca profesori savanți renumiți ai vremii lor: Himeriu, Proherius și Libanius[43]. Istoricul Sozomen reține că acesta din urmă, corifeu al oratoriei păgâne din secolul al IV-lea, ar fi spus pe patul de moarte că ar fi dorit să lase la conducerea școlii sale pe Ioan, „dacă nu l-ar fi răpit creștinii"[44].

Din omiliile Sfântului Vasile cel Mare reiese limpede cunoașterea și prețuirea acestuia pentru știința vremii sale. Specialiștii consideră *Comentariu la Hexaimeron* fiind: „dacă nu o enciclopedie a cunoștințelor vremii, cel puțin o summa a cunoștințelor științifice pe care le poseda marele ierarh și care se extindeau dincolo de teologie, în cosmogonie, meteorologie, astronomie, istorie naturală, geografie, botanică, medicină, cu o deosebită preferință pentru această din urmă știință, pentru medicină"[45].

Modul de folosire a cunoștințelor puse la dispoziție de știința profană este recomandat de Sfântul Vasile cel Mare în celebrul său *Cuvânt către tineri*, despre felul de a trage folos din scrierile eline. Ideea este că trebuie să

43 A se vedea, Ioan G. Coman, „Studiile universitare ale Părinților capadocieni", în *Studii Teologice*, VII (1955), nr. 9-10), pp. 531-534.

44 Sozomen, *Istoria Bisericească*, trad. Iosif Gheorghian, București, 1897, p. 317.

45 Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Sfinții Trei Ierarhi și cultura vremii lor*, p. 58; Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântare funebră în onoarea Sfântului Vasile cel Mare*, 23, Trad. N. Donos, Huși, 1931, p. 142.

cunoaștem științele profane, dar să fim cu luare aminte la ceea ce preluăm din acestea, pentru a nu fi păcăliți și să înghițim „otrava pusă în miere”[46]. Sau „trebuie să ne împărtășim și noi din scrieri în felul albinelor: ele nu se apropie în același chip de orice floare, luând numai atât cât le este de folos pentru lucrul lor, lasă la o parte ce rămâne”[47], sau: „să primim acele scrieri care ne îndeamnă la lucruri bune”[48] și „să nu vărsăm în suflet prin ajutorul urechilor cântece necuviincioase”[49]. Ideile acestea se găsesc și la ceilalți doi Părinți din secolul al IV-lea: știința și cultura nu trebuie ignorate, ci, dimpotrivă, trebuie cunoscute temeinic pentru a lua din ele ceea ce este folositor. Este calea pe care a urmat-o teologia răsăriteană de-a lungul secolelor.

În Apus, scolastica a făcut marea greșeală de a încerca să tuteleze științele naturale, arogându-și calitatea de Știință sacră. „Întemeindu-se pe o cosmologie depășită a Antichității (ptolemeică), pe care a confundat-o cu cosmologia biblică, scolastica l-a obligat pe Galileo Galilei să-și retracteze teoria, bazată pe observație, că soarele se învârtește în jurul pământului, provocând astfel conflictul celebru dintre religie și știință care s-a perpetuat peste veacuri”[50].

A urmat perioada Iluminismului, care a venit ca o reacție împotriva scolasticii Evului Mediu. Acum a fost declarată autonomia rațiunii care nu a vrut să mai știe de Dumnezeu. Prin rațiune, omul considera că poate să ajungă la înțelegerea completă a realității. Cunoașterea lui Dumnezeu este abandonată în favoarea cunoașterii omului. În felul acesta, „Paradisul nu va mai fi un dar al lui Dumnezeu, ci triumful final al științei iluministe pe pământ”[51]. S-a accentuat dezvoltarea cercetărilor științifice din toate domeniile și s-au realizat progrese uimitoare în planul ameliorării vieții umane. Efectele acestui progres nu au fost toate în favoarea omului. „Știința a dobândit victorii dincolo de așteptările secolului luminilor, dar lumea care a rezultat de aici nu pare să fie mai rațională decât cea pe care am cunoscut-o în veacurile precedente. Mereu mai mulți oameni din națiunile cele mai dezvoltate și mai puternice de pe pământ se simt fără ajutor în ghearele unor forțe irațională care le transformă viața în infern”[52].

Regresul spiritual al omului secolelor dominate de știință a dus la dezechilibrul lui interior.

Regresul spiritual al omului secolelor dominate de știință a dus la dezechilibrul lui interior. Lupta pornită cu înverșunare de știință împotriva re-

46 Sfântul Vasile cel Mare, *Cuvânt către tineri*, trad. Al. Horhoianu, Rm-Vâlcea, 1938, p. 12.

47 *Ibidem*, p. 14.

48 *Ibidem*, p. 20.

49 *Ibidem*, p. 28.

50 Pr. Prof. Dumitru Popescu, *Teologie și cultură*, EIBMBOR, București, 1993, p. 100.

51 *Ibidem*, p. 101.

52 Lesslie Newbigin, *The Other Side of 1984*, WCC Mission Series, Geneva, 1983, p. 17, citat de D. Popescu, p. 102.

ligiei avea să se întoarcă împotriva umanității. Paradisul terestru pe care dorea știința să-l ofere în locul paradisului ceresc avea să se transforme în „iadul pe pământ" (cazul războaielor, inclusiv nucleare) și iadul din sufletele oamenilor (enorm de multe deviații psihice). Este obligatorie restabilirea armoniei dintre știință și religie. De aceea, Malraux făcea afirmația devenită definitorie pentru umanitatea de după anul 2000: „secolul XXI va fi religios sau nu va fi deloc". Starea de conflict dintre știință și religie este o stare creată și, de aceea, are un caracter subiectiv.

Teologia este o știință ca toate celelalte științe. Are un obiect de studiu: supranaturalul și o metodă: credința. Am văzut că știința recunoaște că nu totul se reduce la realitățile vizibile și la puterea de cunoaștere a inteligenței omenești. Realitatea este mult mai complexă decât ceea ce percepem cu simțurile. Dr. Alexis Carrel făcea afirmația că știința, fiind produsul inteligenței, nu reprezintă decât un aspect al acesteia. Dar sunt domenii „interzise" științei, la care inteligența nu poate pătrunde. Astfel, întrebarea esențială: „De unde vine lumea și unde merge ea?" nu primește răspuns de la știință[53].

Prof. Teodor M. Popescu a dezvoltat tema științei teologiei. El atrăgea atenția că există o realitate naturală, care este domeniul științei, instrumentul investigației fiind rațiunea; dar există, în continuarea celei dintâi, o realitate supranaturală ce folosește credința pentru „investigațiile ei științifice". „Rațiunea singură vede abia cât ochii; puterea ei vizuală este mărită de credință, care este tot o capacitate a minții omenești, tot un privilegiu al rațiunii, pentru că fără rațiune omul n-ar putea să creadă. Credința este cea mai mare potență a rațiunii, a inteligenței umane. Ea este o funcție a rațiunii și, deci, un mijloc de cunoaștere al rațiunii. Credința însăși se raționează; este ceea ce face teologia"[54].

Concluzii

„Ordinea armonioasă a cosmosului" despre care vorbea Sfântul Atanasie cel Mare are la bază rațiunea divină, adică însăși raționalitatea internă a universului. Aceasta se află la baza dialogului dintre Dumnezeu și om. Omul dorește să-L cunoască pe Dumnezeu și chemarea aceasta este interioară, este ca un dor care îl frământă și nu poate scăpa de el. Cunoașterea aceasta se face fie prin Revelația supranaturală, pentru omul religios, fie pe calea cunoașterii naturale, prin observarea atentă, cercetarea plină de interes și de fervoare a naturii, specifică omului de știință. Oamenii de știință nu-L neagă pe Dumnezeu, ci Îl recunosc în subiectele studiilor lor, fără să poată defini ființa lui Dumnezeu. Teologii se ocupă de aspectul acesta al cunoașterii, ei urmând o altă cale de cunoaștere, fără aparatură și instrumente sofisticate, prin lucrarea atentă a sinelui și veghea permanentă a „chipului" pentru atingerea asemănării cu Creatorul. Sunt două căi în vederea realizării aceluiași scop. „Este rușinos să te rogi", scria Nietzsche. Dr. Alexis Carrel comentează afirmația filosofului german astfel: „De fapt, nu este mai rușinos să te rogi decât să te hrănești, decât să bei apă sau decât să respiri. Este neîndoielnic că reușita vieții cere dezvoltarea integrală a fiecăreia dintre activitățile noastre fiziologice, intelectuale, afective și spirituale. Spiritul este în același timp rațiune și sentiment. Trebuie, deci, să iubim frumusețea științei și, de asemenea, frumusețea lui Dumnezeu"[55].

53 Alexis Carrel, *L'Homme, cet inconnu*

54 Prof. Teodor M. Popescu, „Teologia ca știință", în *Studii Teologice*, VI (1933), p. 11.

55 Alexis Carrel, *op.cit.*, p. 29.